Linç Siyaseti ve Devlet-Toplum İlişkisi

Müslüman Türk toplumu ya da Osmanlı'daki tabirle millet-i hâkimeden günümüze dek süregelen egemen Türk toplum aklının Kürdistan'daki savaş sebebiyle Batı'daki Kürtlere karşı gösterdiği tepkiler, ya da Türkiye siyasetine dair sürekli var olan lakin dönem dönem şahlanan milliyetçi/ırkçı refleksler,[1] üzerinde oldukça ayrıntılı durmayı gerekli kılan bir durumdur. Burada davranış yerine refleks terimi bilinçli kullanılıyor. Çünkü refleks istemsiz ve içgüdüsel bir davranıştır. Toplumun bu kesiminin günümüzdeki siyasete dair düşünmeden verdiği tepki linç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun doğal bir reflekse dönüşmesinin tarihsel arka planı oldukça uzun ama sebebi bir o kadar da basittir: kendinden olmayan diğer kimliklere karşı eşitliği reddetmek. 7 Haziran seçimleri sonrası devletin savaş kararı alması ve son dönemde Cizre ve diğer Kürt il ve ilçelerindeki katliamları sürerken, Müslüman Türk toplumu da Kürdistan dışındaki neredeyse bütün bölgelerde devletin bu siyasetini linçlerle desteklemektedir. Buna karşı koyan Batı yakasından sayıca az muhalif bir kesim ile birlikte Müslüman Türk çoğunluğun devletle kurduğu ortaklığı ve gerçekleşen linçlerin sebeplerini analiz eden yazılar da yazılmaya başlandı.[2] Bununla birlikte akla şöyle bir soru geliyor, yüzyılı aşkın süredir bir linç siyasetinin varlığı, bir derin devlet uygulaması mı, yoksa devletin bu katliamları gerçekleştirmesine daimi bir destek veren bir derin toplum refleksi ve devletle kurduğu ortaklık mı?

Onlarca farklı halkı hâkimiyetinde tutan Osmanlı devletinde, ayrıcalıklı ve egemen toplum Müslümanlardı. Devletin son dönemlerinde ise bu kolektif aidiyete milliyetçiliğin de tesiriyle Türklük dâhil edildi, başat bir konuma geçti. Hâkim millet olmanın en önemli yönü diğer toplumlarla eşit olmamak, toplumsal hiyerarşide onlardan üstün bir yerde konumlanmış olmaktı. Osmanlının ilk reform girişimlerinden olan Tanzimat'ın hemen ardından imparatorluğun kimi bölgelerinde Müslüman toplumun ayaklanmaları baş gösterir. Bunun sebebi de kısmen Batılı devletlerin zorlaması, kısmen de çökmekte olan devleti kurtarmak için gerekli adımlar olarak değerlendirilen hukuki düzenlemelerin yapılmak istenmesidir. Bu ferman ile gayrimüslim toplumlara çeşitli haklar tanınır. Fakat milleti hakimenin yüzyılları bulan ayrıcalıklı konumu, İslam, halifelik ve kılıç ile elde ettiği tartışmasız *itibarlı* posizyonu 'eşit' olma fikriyle tehlikeye girince ilk tepkileri buna karşı isyan etmek olmuştur. Onlar için eşitlik fikri 'ürkütücüdür', çünkü hâkim olmanın avantajlarından faydalanırken uygulanan *devlet siyasetine katkılarını* hatırlamış ve belki de ilk defa hesap sorulabilirlik hissiyle karşılaşmışlardır. Bu kimliğin ve hâkim millet olmanın arkasındaki en büyük güç hesap vermemezliktir. Bu kolektif kimliğim zamanla daha da küçülerek Müslüman-Türk (cumhuriyetle birlikte kimlikteki öncelik değişerek Türk-Müslüman olur) ve devletle özdeş bir aidiyete bürünmesi, egemen Türk toplumunun çoğunluğunu oluşturan bu kimliğin hareket alanını belirlemiştir. Dolayısıyla bu kimliğin belki de en belirgin özelliği, *birlikte yaşadığı* fakat kendinden olmayan diğer halklara/dinlere karşı sahip olduğu halet-i ruyihe, yani

---

[1] Refleks (Tepke olarak geçiyor TDK sözlüğünde): Dıştan veya içten gelen bir uyarım sonucunda organizmada tepkilere yol açan istemsiz sinir etkinliği.

[2] Barış Ünlü: http://bianet.org/biamag/siyaset/164092-turklugun-kisa-tarihi-1
Deniz Yonucu: http://www.birikimdergisi.com/guncel/somurgeci-devletin-aydini-ve-muhalifi-olmak
Tanıl Bora'nın son linç vakaları üzerine verdiği roportajı ve daha önce yayımladığı *Türkiye'nin Linç Rejimi* derin toplum olarak adlandırdığımız bu toplum aklını anlamak açısından başlıca çalışmalardan biridir: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/367955/_Alevi_ve_Kurtlere_atis_hep_serbest_.html

eşitliğin sert bir reddiyesidir. Tanzimat sonrası Müslüman toplumun eşitliğe dair ilk karşı koyuşu, günümüzde linçleri gerçekleştiren toplumsal refleksin ilk davranış kodlarıdır. Osmanlı devleti küçülüp büzüldükçe, milliyetçi ideolojiler geliştikçe, devletten desteğini alan bu hâkim millet ayrıcalığı da hareket alanını yitirmeye başlar. Doğal olarak konumunu korumak adına hukuki eşitlik fikrine dair karşı koyuşları zamanla, düşünmeden ve haklı olduğunun bilinçsizliğiyle hareket eden ve devletin asıl sahipleri olarak katliamlardan linçlere kadar uzanan, doğal, toplumsal bir refleks halini alır. Hem Osmanlı'nın geç dönemlerinde hem de cumhuriyet tarihi boyunca bu anlayışın sürekliliğini, Tanzimat'a ve modernliğe karşı tepkilerden, 1915 Ermeni soykırımına, cumhuriyet dönemi Kürt ve alevi katliamlarından son günlerdeki linçlere kadar görebiliriz.

Birçoğumuzdaki algı ve tarihsel dayanaklara da sahip olan iddia, Türk devlet aklının, Osmanlı devletinin son dönemlerinden itibaren böylesi bir toplumu bilinçli olarak yarattığı, bir nevi ulus inşa sürecinde bu devletçi toplumsal aklın ortaya çıktığıdır. Bu kesinlikle doğru bir tespittir. Fakat konuya tersinden bakmakta da fayda var. Günümüze dek 'ötekiyle' eşit olmak gibi çeşitli korkularla şekillenen ve ırkçı olduğunu kabul etmeyen çoğunluğu ırkçı bir toplumun, gerçekleşen katliamlarda ve de devleti kurtarma görevinde devletten daha önemli bir role sahip, asıl fail olup olmayacağı önemli bir tartışma konusudur. Ki ırkçılığın kitleselleşmesi çoğunlukla onu görünmez de kılabiliyor! Gerçekleşen birçok katliam, pogrom, yağma ve linçlerde asıl organizatörün devletin derin kademeleri olduğu kimi 'içerden' itiraflarda, yazılan anılarda ve belgelerde mevcuttur. Fakat bu plan ve projelerin hayata geçmesi, daima kitlesel bir destek ve katliamları sessizleştirici bir meşruiyet gerektirir. Müslüman Türk toplumunun yani bu ülke nüfusunun çoğunluğunun tarihsel rolü de burada devreye girmektedir.

Türkiye'deki derin devlet nedir? 19. yüzyılda dünyanın her açıdan yeni bir döneme girdiğini, Osmanlı devletinin buna ayak uyduramadığı için yıkılmakta olduğunu, sultanların, devletin bu çöküşünü kurtaracak kudrete sahip olamadığını, bunun için devleti hem bu 'basiretsiz' sultanların ve hem de dört bir yanı sarmış iç düşmanlardan ve Batılı devletlerin elinden 'kurtarmak' gerektiğini düşünen, önceleri 'entelektüel' sonraları siyasetçi ve asker olan Türk-Müslüman bir toplum idealine sahip İttihatçı zihniyetin 'kurtarıcı' rolünün bir buçuk asırdır devam eden siyasal ve toplumsal tezahürü olarak ifade edilebilir. Görünen ve yüzeydeki 'demokratik siyasetin', seçimlerin ve hükümetlerin formaliteden ibaret olduğu asıl kurtarıcı kadronun devletin ve toplumun derinlerinde bir yerlerde hep varolduğu fikriyle hareket edildi.

Bir asırdan fazladır bu devlet, birçok savaşta yer almasına, onlarca isyan yaşamasına rağmen hala nasıl olur da bu 'kurtarıcı' rolünü tüm bu kurtarıcı misyonlarının sonuçları itibariyle toplumun aleyhine olduğunu bile bile kendi toplumuna kabul ettirebiliyor? Burada egemen Müslüman-Türk çoğunluğun rolü genelde göz ardı edilir ve kendinden olmayana dair tüm saldırıların yoksul, köylü, kentli, alt ve alt orta sınıf insanının arada bir kontrolsüz refleksleri olarak ifade edildi. Oysa durum zannedildiği kadar kontrolsüz mü? Müslüman Türk toplumunun çoğunluğu, ötekini reddeden ve yeri geldiğinde yok eden saldırıları, devletle

kurduğu bir asrı geçkin bu birbirini kollama ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Derin devlet[3] ya da kendi anayasasına uymayan, soykırım ve katliamlar gerçekleştirmiş bu devlet siyaseti, egemen toplumun kimi zaman susarak kimi zaman derin siyasetinin asıl faili olarak verdiği destekle/refleksle sürdürmektedir. Derin devleti oluşturan temel etken, sürekli destek aldığı ve gerçekleştirdiği katliamlardan hesap sormayan, tam aksine bundan farklı yönleriyle faydalanan toplumun devlete duyduğu hoşgörüden, onun yarattıklarının ortağı olmasındandır.

Türk devletinin kuruluşunu kimi tarihçiler anlayış itibariyle 1923 değil de 1915 olarak, yani Ermeni soykırımı ile tanımlıyor. Dönemin İttihatçı ve kurtarıcı kadroları bu soykırım sürecinde toplumdan ummadıkları kadar destek gördüler. Öncesinde gayrimüslimlere, sonrasında Türk olmayanlara karşı gerçekleşen katliamlarda toplumun bu desteğinin nüveleri zaten fark edilmişti. Muhtemelen soykırım gibi çok büyük toplumsal ve ahlaki karar gerektiren bir siyaseti uygularken cesaretlerini de buradan almışlardı. Dolayısıyla bu ortaklığın bir devlet siyaseti olması geniş bir kesimi memnun edecekti ve öyle de yaptılar. Zihinsel ve idari olarak bir devletin yüz yıl boyunca 'kendinden olmayana' karşı siyasetinin değişmemesi bunun toplumunun geniş bir kesimince desteklenmesinden kaynaklıdır.

Günümüzde Müslüman-Türk toplumu birçok siyasi kararda hala devletin çok çok gerisindedir. Uluslararası camianın baskıları, hukuki yaptırımları, ekonomik yaptırım tehditleri vb dış baskılardan dolayı devlet, bazı konularda esneklik gösterse de Müslüman Sünni Türk çoğunluk, içinde bulunduğu hukuki sorumsuzluk, hesap vermemezlik, yargılanmama hali nedeniyle böyle bir kaygıya sahip değildir. Dolayısıyla devlet içindeki derin kanat, gücünü toplumun bu yapısından almıyor, aksine toplumun bu 'sorumsuzluk' halinin iteklemesiyle tekelindeki şiddet gücünü, yasal ve gayri yasal siyasetini hoyratça kullanıyor. Birçok toplumsal karar alma süreçlerinde bunun izlerini takip edebilir, nüfusun geniş kesimini oluşturan Müslüman Türk çoğunluğun meclisteki temsilcileri aracılığıyla yakın tarihte aldıkları iki kararda bunu rahatlıkla görebiliriz: AP'nin Ermeni soykırımı tasarısını kabul eden kararına parlamentodaki üç siyasi parti (AKP, CHP ve MHP) tüm ideolojik olmayan siyasi farklılıklarına rağmen ortak kınama kararı aldı. Yine yabancı ülkelere asker gönderme tezkereleri gibi devlet için daha yapısal konularda bu üç 'çok farklı' parti ortak bir akılla rahatlıkla karar alabildi. Bu partiler arasında farklar elbette var. Hepsini homojenleştirmek gibi yüzeysel bir analizle konuyu ifade etmek istemiyoruz. Fakat mesele Kürtler veya yüz yıl öncesinden kurulan devlet-Müslüman Türk toplum ortaklığı olunca nüanslar rahatlıkla görmezden gelinebiliyor.

Haziran 2015 seçimlerinde bu üç partinin aldığı oy oranı, HDP ve bir kısım kararsızları çıkardığımızda neredeyse yüzde seksendir ve bu muhtemelen Türkiye'yi, dünyada siyasal olarak en fazla muhafazakâr/milliyetçi/ırkçı nüfusu barındıran ülkelerden biri haline getiriyor. CHP'nin kendini sosyal demokrat olarak addetmesi bir şeyi değiştirmiyor, bu derin devletin sürükleyici gücü olan derin toplumunun en büyük öznesi onyıllarca CHP, ya da bu partinin geniş bir kesimiydi. Bu yüksek milliyetçi nüfus oranı, devletin irili ufaklı birçok katliamına asıl cesareti veren bir payanda işlevi gördü. Ermeni/Süryani soykırımları, Rum mübadelesi, Kürt katliamları, Trakya olayları, Varlık vergisi ve 6-7 Eylül süreçlerindeki devlet-toplum

[3] Derin devlet ve devlet kavramları, aralarında çok ciddi geçişler ve ilişkiler olduğundan keskin bir ayrım yapılmadan kullanıldı.

ortaklı yağmalar, katliamlar, Alevi katliamları, Roboski katliamı, 1990'larda başlayan ve özellikle 2000'lerden sonra süreklileşen Kürtlere karşı linç kampanyaları… Bu liste çok daha fazla uzatılabilir. Bu katliamların genel olarak Türk devlet aklının birer organizasyonu olduğu söylenebilir. Fakat bu olaylar sırasında veya sonrasında gerçekleşen birçok katliam, derin Müslüman Türk çoğunluğun devleti koruma refleksiyle gerçekleşen devletin içinde olduğu, fakat onu da önceleyen ve aşan bir reflekse sahip.

Bir ülke nüfusunun çok geniş bir kesimi kendinden olmayana karşı korku ve nefret üzerinden nasıl bu kadar devletçi ve milliyetçi olabilir? Bu durum, devletin oluşturduğu milliyetçi ideolojinin başarılı olmasından mı, yoksa Türk toplumunun devlet organlarını kurduğu ortaklığı korumak adına (darbelerde olduğu gibi orduyu göreve çağıran) müdahaleci bir pozisyon almaya itekleyen tavrından dolayı mı başarılı? Burjuva demokrasisi açısından bakıldığında bile büyük bir risk barındıran bu durum, devlet-toplum ortaklığıyla maalesef bir süre daha devam edecek gibi görünüyor. Son zamanlarda Cizre ve diğer Kürdistan il ve ilçelerindeki devlet katliamlarına Batı yakasından gelen çok cılız tepkiler de maalesef bunu doğruluyor. Görece demokrasiyi oturtan ülkelerin siyasi partilerine bakıldığında muhafazakâr/sol-demokrat orantısı genelde yarı yarıyadır ve bu Batılı kapitalist devletler ve toplumları tarafından Nazi vb. faşist örnekler nedeniyle bilinçli olarak dengede tutulur. Fakat Türkiye'de ise tersine, bu orantısız denge, bu uçurum, hem sermayenin hem de Müslüman-Türk toplumunun ve diğer toplumlardan ideolojik ve ekonomik ortaklıklar kurdukları kesimlerle birlikte hep korunmaya çalışıldı. Ülkü ocakları, Alperenler ve son dönem AKP'nin güdümünde kurulan milliyetçi-mukaddesatçı Osmanlı ocakları gibi gençlik organizasyonları toplumun geniş kesimine sirayet etmiş bu anlayışı birkaç 'kendini bilmez genç' yaptı marjinalliği üzerinden meşrulaştırmaktan öte bir anlama sahip değildir.

Yukarıda bu ortaklığın siyasi olduğu kadar ekonomik de olduğuna vurgu yapmıştık. Herhangi bir Kürdün, Alevinin veya Ermeninin, daha doğrusu gayrimüslim ve gayri- Türkün bir hak elde etmemesi için siyasal açıdan farklı kulvarlarda olan siyasi partiler, ve geniş bir nüfusu barındıran üyeleri, sempatizanları rahatlıkla ortak bir akılla, devletlerini kurtarma aklıyla belki de kimi zaman devlete rağmen birleşebiliyorlar. Fakat günümüzde bir devleti bu kadar homojen bir toplumla ve tekçi bir zihniyetle idare etmek, devletin bu siyaseti ısrarla ve uzun süre devam ettirmek imkânsız. Devletin bu siyasetine karşı uluslar arası camiada Kürtlerin serhildanları ve haklı talepleri de dâhil tüm muhalif hareketlerin görünmez kılınmasında kendi toplumunun bu derin siyasetinden aldığı destek yadsınamayacak kadar fazladır. Ve Yine Kürtlerin serhildanlarını çıkardığımızda, Türkiye'de hem sömürgecilik hem savaş karşıtlığı hem de ekonomik eşitsizlik üzerinden sisteme muhalefet eden ciddi kitlesel ve süreklileşmiş eylemlerle pek karşılaşmazsınız. HDP ya da daha genel olarak Kürt hareketi ve Türkiye'deki oldukça zayıf muhalif kesimlerle bu siyaset çatırdama emareleri gösterse de, son linç olaylarında da görüldüğü üzere bu devletçi toplumsal aklın değişmesi için hâlâ çok uzun bir yolun olduğunu göz ardı etmemek gerekiyor. Tabi eğer Kürtler ya da bu devletçi çoğunluğun dışında kalanlarla Müslüman Türk toplumu hala birlikte yaşamak gibi bir fikre sahiplerse!